

Zastaranje (po pravnih redih slovanskih držav).

Prof. Lapajne, Ljubljana.

(Konec.)

Zastoj (ustavitev) zastaranja. — Redkejši pojav v primerjanju s prekinitvami, je zastoj zastaranja. Poznava dve vrsti zastoja: 1. zastoj toka zastaranja (Fortlaufshemmung), ko pričeti zastaralni rok radi zastojne činjenice neha teči, a se nadaljuje po prestanku činjenice; 2. zastoj poteka zastaranja (Ablaufshemmung), ko se tok zastaralnega roka kljub zastojni činjenici nadaljuje, a se ne more dovršiti, dokler ne poteče zakonito določen čas po prestanku činjenice. Zastoj toka zastaranja je starejša, zastoj njegovega poteka mlajša oblika zastoja; a že o. d. z. pozna obe obliki (prvo kot načelo, drugo kot izjemo); prav tako nem. drž. zak. Kadar nastane zastojna činjenica še pred poškodbo pravice, zastaranje sploh ne prične teči.

Zastojne činjenice morajo biti predvidene v zakonu. V splošnem so činjenice, ki ovirajo, da bi bil interesent pozvan pred sodišče, in sicer: A. iz razlogov objektivne narave, ki nastanejo neodvisno od osebe preskribenta, B. iz razlogov subjektivne narave, ki nastanejo v osebi preskribenta, C. radi osebnih razmerij med preskribentom in interesentom, ki sicer ne onemogočajo citacije interesenta pred justico (niti objektivne, niti subjektivne), radi katerih pa vendar zakonodajci take citacije ne pričakujejo. — Poglavitne zastojne činjenice po primerjanih zakonodajah so: ad A. a) Juristacij (zastoj pravosodstva) n. pr. po § 1496 o. d. z., § 1310 nač. čl., § 944 grdj. z., § 203 nem. in dr. V § 1496 je ta zastoj konstruiran kot zastoj toka zastaranja, v § 203 nem. pravilneje kot zastoj njegovega poteka (preskribent mora uveljavljati poškodovano pravico v šestih mesecih po odpravi juristicija). Enak zastojni učinek ima nemožnost občevanja s sodiščem, dasi ni ustavilo poslovanja n. pr. ob časih kuge, poplave in drugih katastrof. — b) Upor dolžnika zoper izdano plačilno povelje v sodnem opominjevalnem postopanju; zastaranje se ustavi od vložitve opominške tožbe odn. prošnje do tega upora. — c) Prijava terjatve k stečaju, ako se njena likvidnost na ugotovitvenem naroku osporava; zastaranje se ustavi od prijave terjatve do poteka roka, ki se odredi za vložitev tožbe. — č) Pismeno reklamiranje preplačanih pristojbin in odškodninskih zneskov proti železnicam; zastaranje zastane do pismene re-

šitve reklamacije. — d) Prijava zahtevkov iz zavarovalnih pogodb po modernih zakonih o zav. pog. (nem., staroavstr. § 19); zastaranje zastane do pismene rešitve zavarovalnice. — e) V tistih državah, ki poznajo sodno poravnavno postopanje izven stečaja, prijava terjatve k temu postopanju; zastaranje zastane, dokler traja poravnavno postopanje; ako se doseže poravnava, še do poteka dovoljenega plačilnega roka. Ako se poravnava izjalovi in sledi otvoritev stečaja, veljajo že znane določbe stečajnih zakonov (zastoj traja naprej, a preneha, ako se je prijavljena terjatev osporavala, s potekom roka, odrejenega za vložitev tožbe). — f) Povsem moderen, a vrlo potreben primer zastoja je še oni § 207 nem., ki ga prevzema § 1308 nač. čsl. tega besedila: »Zastaranje pravice, ki pripada zapuščini... ali zastaranje pravice zoper zapuščino se ne dovrši prej, kakor šest mesecev potem, ko so dediči zapuščino nastopili, ali je bil otvorjen stečaj nad zapuščino, ali se je mogla uveljavljati pravica s strani zastopnika zapuščine ali zoper njega«. — Črnogor. imov. zak. ne navaja posameznih zastojskih činjenic, govori marveč v čl. 632 splošno o »neodoljivih ovirah, zahtevati pri sodišču plačilo dolga« (kar morejo biti tudi ovire subjektivne narave).

ad B. a) Poslovna nesposobnost ali poslovna omejenost preskribenta radi nedoletnosti ali duševnega obolenja, ako in dokler nima zakonitega zastopnika (§ 1494 o. d. z., § 1307 nač. čsl., § 942 gradj. z., § 206 nem., čl. 2252 c. c., § 6 staroavstr. prekl. reda). Že po o. d. z. je, kakor po nem. drž. z., konstruirana ta zastojska činjenica kot primer zastoja poteka (ne toka) zastaranja: Zastaranje teče dalje, a se ne more dovršiti, dokler ne potečeta 2 leti (6 mesecev) po prestatku zastojske činjenice (bodisi, da dobi preskribent zakonitega zastopnika, bodisi, da postane poslovno sposoben). Zastoj velja v splošnem na korist preskribentu, po frc. pravu pa tudi na korist njegovih upnikov. Kolikor so tudi poslovno omejene osebe pravdno sposobne, zastoj po (pravilni določbi) § 206 nem. ne velja. — b) Neprostopvoljna odsotnost v civilni ali vojaški (»javni« čsl. nač.) službi po določbah § 1496 o. d. z., § 1310 nač. čsl., § 944 gradj. Nem. drž. zak. je to zastojsko činjenico kot preživelo opustil. Gre za zastoj toka zastaranja: zastaranje se za čas odsotnosti ustavi. Po besedilu § 1475 odz. bi se zdelo, da velja neke vrste zastoj (računanje samo polovice poteklega časa v zastaralni rok) tudi na korist prostovoljno (najmanj eno leto) odsotnim preskribentom; vendar se tolmači § 1475 tako, da velja le za priposestovanje, ne za zastaranje. —

c) Code civil pozna še primer zastoja zastaranja na korist omoženim ženam (čl. 2255, 2256), in na korist dediča, ki je nastopil dediščino cum beneficio inventarii in je zapustnikov upnik (čl. 2258); zadnji primer pozna tudi blg. zak.

ad C. Razmerja, radi katerih primerjane zakonodaje ne pričakujejo, da bi se udeležene osebe citirale pred justico, in jim radi tega ne škoduje opustitev reakcije na poškodbo pravice ob trajanju razmerij, so: a) Razmerje med soprogi (tudi putativnimi, ne ločenimi) po § 1495 o. d. z., § 1309 nač. čsl., § 943 grdj. z., § 204 nem., c. c., blg. z. — b) Razmerje med roditelji in otroki ob nedoletnosti otrok odn. dokler traja roditeljska oblast (ibidem). — c) Razmerje med varuhi in varovanci ob trajanju varuštvenega razmerja (ibidem). Varuštvo je razumeti v širšem smislu skrbstva, ker obsega tudi preklic in pripomočništvo (§ 4 prekl. r.). — č) Končno po čl. 632 črnog. imov. z. razmerje med gospodarjem in hišnimi posli (»družino«) ob trajanju službenega razmerja. — Vse te zastojne činjenice povzročé zastoj toka zastaranja.

Naj omenim še dva zgleda po m. m. n a p a č n o uzakojenih primerov zastoja. V prvi vrsti določbo § 202 nem. drž. zak., ki pravi: »Zastaranje je ustavljeno, dokler je činitev odgodena«. Dokler je činitev odgodena (n. pr. terjatev ni dospela), pravica sploh ni poškodovana in manjka prve in osnovne predpostavke za otvoritev zastaranja. Nemški zakonodajec se je dal zapeljati od Windscheidove konstrukcije zahtevka, češ da nastane zahtevék hkratu s pravico (kot njen zaščitni paladij). Pravilno nastane (po Dernburgu, Eneccerusu in mojem izvajanju) šele iz poškodbe pravice, torej pri odgodenih činitvah (ne z nastankom terjatve, temveč) s potekom termina v zvezi z nespornitvijo. — Iz istega uvaževanja je pojmovno napačna določba blg. zak., »da je pri pogojnih pravicah zastaranje ustavljeno do nastopa pogoja«.

Zastaralni rok. — Poleg doslej spoznanih dveh pozitivnih predpostavk zastaranja (poškodbe in zastarljivosti poškodovane pravice) je treba za dovršitev zastaranja še tretje, pogloblitve: poteka zakonito določenega zastaralnega roka. Nadaljnjih predpostavk ni treba, zlasti ne poštenja (bona fides) interesenta t. j. da bi ne smel vedeti za poškodbo pravice in bi se ne smel nadejati svoje razbremenitve. — Dolgost zastaralnih rokov je za razne pravice različno določena, ne le če primerjamo zakonodaje med seboj, ampak tudi v posameznih zakonodajah in sicer tako različno, da te tvarine na tem mestu ne morem izčrpno ob-

delati. — Skupno vsem primerjanim zakonodajam je, da poznajo generalni (občni, redni, načelni) in več specialnih (posebnih, izrednih, izjemnih) zastaralnih rokov. Generalni rok, ki je (neprimerno) daljši, kakor so specialni, velja podredno, kadar v zakonodaji ni predviden specialni zastaralni rok. — Generalni zastaralni rok je večinoma 30 let (§§ 1478 do 79 o. d. z., §§ 1294 nač. čsl., § 195 nem., čl. 2262 c. c., čl. 626 črn); daljši je v Vojvodini (32 let); krajši (10 let) po st. 692 svoda in 24 let po § 930 a grdj. zak. — Kadar teče zastaranje na breme privilegiranih oseb (jurističnih), se podaljša generalni zastaralni rok na 40 let (§ 1485 al. I o. d. z., § 1297 nač. čsl., dočim je čl. 2227 ta privileg že odpravil.) — Kadar se v 30letnem zastaralnem roku ni nudila vsaj trikrat prilika za izvrševanje poškodovane pravice, se podaljša zastaralni rok za toliko časa, da se ponudi prilika v tretje (§ 1484 o. d. z., § 1296 nač. čsl.).

Tudi specialni zastaralni roki, ki so v splošnem krajši kakor generalni, so različno dolgi, tako različno, da se čuje po vseh državah zahteva po njih poenostavljenju. — Pri nekaterih pravicah n. pr. služnostnih vpliva na različnost zastaralnega roka vrsta poškodbe: Po § 1488 o. d. z. (§ 1302 nač. čsl.) zastarajo služnosti ob kršitvi (ob uporabi obremenjenega) v 3 letih, ob samopoškodbi (zanemarjanju) v 30 letih. Razlika je utemeljena v različni stopinji zainteresiranosti obremenjenca (napačno pa je govoriti v prvem primeru o »*usucapio libertatis*«). — Pri drugih pravicah je bila merodajna za uzakonitev krajših (2—4 letnih zastaralnih rokov) njih vrsta (kategorija). Sem spadajo zlasti: a) Terjatve na periodične (občasne) činitve (obresti, rente, vzdrževalnine, preživitvene dajatve, anuitete), ki zastarajo po § 1480 o. d. z. (§ 1295 nač. čsl.) v 3, po § 197 nem. v 4 letih; osnovna pravica (*Bezugsrecht*) je podvržena generalnemu zastaralnemu roku); b) Terjatve iz poslov vsakdanjega življenja (prometa), ki zastarajo po § 1486 o. d. z. (§ 1299 nač. čsl.) v 3, po § 196 nem. v 2 letih. Krajši zastaralni rok je opravičen, ker je v navadi, da se plačujejo te terjatve sproti; c) Odškodninski zahtevki, ki so po § 1489 o. d. z. (§ 1303 nač. čsl.) podvrženi dvojnemu zastaralnemu roku: 3letnemu a *tempore scientiae*, 30letnemu a *tempore poškodbe*. — Poleg teh kratkih zastaralnih rokov mrgoli po primerjanih zakonodajah še nebroj specialnih rokov v dolgoti od I meseca do 10—20 let. — V enem primeru je specialni zastaralni rok enako dolg kakor generalni, namreč za tzv. judikatne obligacije (po staroavstr. just. min. n. z dne 21. julija 1858 št. drž. zak. 105, § 1304 čsl., § 218 nem.):

Judikatne obligacije zastarajo šele v 30 letih, dasi bi bil z judikatom priznani zahtevki podvržen krajšemu zastaranju n. pr. obrestni, odškodninski in dr. — Slično pravno misel uzakonjuje čl. 630 črn.: Zahtevki, ki bi zastarali po čl. 627—629 v 5, 4 ali 3 letih, zastarajo šele v 30 letih, ako se je napravila o njih zakonita listina, ali če so se s privolitvijo dolžnika poračunali v določen, v denarju izražen dolg; v zadnjem primeru govorimo o inverziji, ki je znana tudi franc. zastaralnemu pravu. — Kakor vidimo, so zastaralni roki izračunani vedno po letih, ozir. po mesecih, nikdar po drugih časovnih odlomkih. Dan poškodbe (izjemoma doznanja poškodbe) se ne računa v zastaralni rok, a zadnji dan zastaralnega roka mora za dovršitev zastaranja poteči popolnoma. To uzakonjuje čl. 631 črnogor. izrečno, a velja tudi za ostale primerjane zakonodaje.

Učinek zastaranja. — Če trdi § 1451 o. d. z., da je »zastaranje zguba pravice, ki se ni izvrševala...«, a § 1273 čsl. nač., da »prestajajo z zastaranjem pravice«, sta te dve trditvi pravilni le z nastopnimi utesnitvami:

A. Dovršeno zastaranje ne učinkuje ipso facto, ampak le pod pogojem, da interesent zastaranje sodno ali izvensodno uveljavlja. Primerjane zakonodaje (§ 1501 o. d. z., § 1315 nač. čsl., § 949 grdj., čl. 2223 c. c., čl. 635 črn., blg. zak.) izražajo to pogojnost učinkovanja zastaranja navadno z določbo, »da sodišče ne sme upoštevati zastaranja uradoma, ampak mora čakati na prigovor stranke«. Manj tesno (in pravilneje) uzakonjuje isto pogojnost § 222 al. 1. nem. češ, da je »zavezanec po dovrstitvi zastaranja upravičen, činitev zabraniti (odkloniti)«. — Nepogojnost učinkovanja zastaranja pozna ruski svod, po katerem se uvažuje zastaranje iz uradne dolžnosti; neka izjema pogojnosti je znana tudi staroavstr. mandatnemu postopanju (ki jo Čsl. razširijo na menično), po katerem sodišče ne sme izdati mandata za zastarano terjatev, ampak mora otvoriti redno postopanje (v katerem pa zopet ne uvažuje zastaranja, ako se toženec nanje ne sklicuje, tako da ima izjema v tem primeru le formalnopravni učinek). — Interesent more uveljavljati zastaranje, ki je nastopilo, ne le modo excipiendo, ampak tudi modo agendi, tožec preskribenta na ugotovitev neobstoja zastarane pravice, na prglasitev neveljavnosti izdane zadolžnice, na izbris zastarane hipoteke in sledeče. (§ 1499 o. d. z., § 1313 nač. čsl.) — Uveljavljanje zastaranja postane nemogoče, ako se mu interesent odreče (čl. 2220 c. c.). To more storiti le oseba, ki prosto razpolaga s svojo imovino (čl. 2222 ib.). Etičnih povodov za opustitev uveljav-

ljanja ali za odrečenje je dosti (»nežnost vesti«, ki veleva dolžniku, spolniti tudi od upravičencev zanemarjene pravice). Odrečenje je izrečno ali konkludentno (čl. 2221 ib.); zadnje zlasti v primerih, ko interesent zastarano pravico pripozna ali zavaruje ali plača obresti ali del glavnice (čl. 2221 ib., § 222 al. 3 nem.). Plačilo odpravlja učinke zastaranja, dasi bi bilo dano plačilo v nepoznanju nastopivšega zastaranja (§ 222 al. 3. ib.). Zadostuje namreč, da se zastaranje ni pozitivno uveljavljalo, kar je pogoj za njegovo uvaževanje. Pripoznanje in zavarovanje pa se moreta spodbijati radi zmote. Ali se more prigovarjati zastaranje le v prvi (najnižji) sodni stopnji ali tudi v višji in najvišji, zavisi od formalnega (pravdnega) prava. Na področju staroavstr. c. pr. r. se more uveljavljati le v prvi, ker so »nova« izključena iz razpravljanja v apelac. in reviz. stopnji; po čl. 2224 c. c. pa se more uveljavljati prigovarjanje še v apelac., ne več v kasac. instanci.

B. Iz kršitve pravic nastane upravičencu (kot preskribentu) proti kršilcu ali obremenjencu (kot interesentu), kakor smo videli, z a h t e v e k na institucijo tistega stanja, ki bi bilo po vsebini pravice moralo nastopiti, a ni nastopilo, ali zahtevek na r e s t i t u c i j o tistega stanja, ki bi se po vsebini pravice ne bilo smelo premeniti, pa se je premenilo. Izza kršitve imamo torej poleg speče pravice bdeč zahtevke. Ako traja stanje poškodovanja naprej do poteka zastaralnega roka, je umljivo, da doleti učinek zastaranja (zguba, prestanek) bdeči zahtevek, ki je tudi materialno-pravna pravica (terjatev na institucijo ozir. restitucijo), ne speče pravice. Poškodovana pravica trpi radi zgube (prestanaka) zahtevka le posredno radi tega, ker se, odkar je orošana zahtevka kot edinega sredstva za svoje prisilno realiziranje, ne da več proti volji (!) interesenta uspešno uveljavljati. Z gospodarskega stališča zgubi s tem skoraj ves pomen, a ne ostane brez pravnega pomena: Ker je z dovršitvijo zastaranja ugasnil le zahtevek, se da pravica sama še vedno prostovoljno spolniti; dolžnik n. pr. more prostovoljno plačati zastarano terjatev, služnostni obremenjenec prostovoljno trpeti nadaljevanje služnosti, ki se radi zastaranja ne da več uveljavljati s konfesorijo. Vsako tako prostovoljno spolnjevanje zastaranih pravic je spolnjevanje v tehniškem smislu, ni liberaliteta. Toleriranje takega spolnjevanja se tudi ne sme tolmačiti kot odrečenje učinkom zastaranja. Kajti prostovoljna spolnitev je možna celo potem, ko se je obremenjenec poslužil prigovora zastaranja pred sodiščem, in je bila odbita zoper njega vložena tožba na plačilo

zastarane terjatve. Vse to bi bilo nemožno, ako bi bila neposredni predmet zastaranja poškodovana pravica sama, kakor zatrjujejo uvodoma cit. § 1451 o. d. z. in § 1273 čsl. nač. — Zakonodaje izražajo možnost prostovoljnega spolnjevanja zastaranih pravic na ta način, da izključujejo kondiciranje plačila zastarane terjatve (§ 1432 o. d. z.). To izražanje je dosti pretesno; prvič, ker morejo zastarane terjatve biti predmet ne le veljavnega prostovoljnega plačila, ampak tudi drugih veljavnih pravnih prememb (novacije, zavarovanja); drugič, ker izključitev kondicije ne velja le ob plačilu zastaranih terjatev, ampak prav tako ob prostovoljni spolnitvi drugih zastaranih pravic n. pr. služnosti, realnih bremen. — Dopusča se kondicija izjemoma (§ 1433 o. d. z.) na korist plačnika, ki ni mogel prosto razpolagati s svojo lastnino.

Izvedeno velja tudi za primer kršitve lastninske pravice, torej pravice, ki se ne izvršuje na breme drugih in gre za očuvanjem obstoječega stanja. Čim je kršena, se razvije tudi iz nje restitucijski zahtevk (vindikacijski ozir. negatorni), ki je podvržen zastaranju (§ 1288 čsl), tako da postane lastninska pravica ob neizrabi zahtevka v zastaralnem roku oropana edinega sredstva za svoje prisilno realiziranje; prostovoljno pa more interesent n. pr. tat tudi še po ugasnitvi vindikacijskega zahtevka odtegnjeno stvar lastniku (katerega lastninska pravica ostane očuvana) veljavno vrniti; prav tako postane lastnikov dominium zopet cum re, ako pride odtegnjena stvar po naključju nazaj v njegove roke. — Kar razlikuje učinek zastaranja v tem primeru od učinka v drugih, je to, da zastara vindikacijski zahtevk zgolj proti kršilcu (prvemu interesentu) in njegovim naslednikom in da nastane lastniku nov vindikacijski zahtevk z novim zastaralnim rokom, ako preide stvar v roke osebe, ki ni kršilcev naslednik (v roke novega interesenta). Dočim zgubi ob kršitvi drugih pravic upravičenec z zastaranjem zahtevka zakonito sredstvo za prisilno realiziranje pravice definitivno, mu ob kršitvi lastninske pravice to sredstvo oživi, čim pride stvar n. pr. v roke tatovega tatu. — Tako rešuje ta znameniti, dasi malo praktični spor (radi razširjenega originalnega pridobivanja) en del civilistov. Ehrenzweig pa še izreka za nezastarljivost vindikacijskega zahtevka, smatrajoč pravni položaj, po katerem je na eni strani zastaral lastniku vindikacijski zahtevk, a na drugi strani kršilec (radi svoje nepoštenosti) lastninske pravice ni priposestvoval, za »pustolovščino«. Te pustolov-

ščine ni, ker je kršilec (tat) v tem položaju posestnik in uživa posestno zaščito tudi proti (okradenemu) lastniku.

Ob samopoškodbi pravice ne potrebuje upravičenec nobenega zahtevka, da se reši iz položaja preskrbentnega. Zadostuje, da pred potekom zastaralnega roka povzame izvrševanje zanemarjene pravice (vsakdanji pojav). Ako pa pusti, da poteče zastaralni rok, ne da bi povzel izvrševanje pravice, prestane tudi njemu možnost povzema in z njo edino zakonito sredstvo za prisilno realiziranje pravice. Zastaranje ima torej tudi tukaj za svoj neposredni predmet možnost povzema izvrševanja zanemarjene pravice, dočim je pravica sama prizadeta le posredno in sposobna odslej zgolj za prostovoljno spolnjevanje, noviranje, zavarovanje in sl., ne več za prisilno realiziranje. Vse to se da izvajati tudi iz zakona, ker izključuje § 1432 o. d. z. kondiciranje plačila zastarane terjatve, ne da bi razlikoval, ali je zastarala terjatev — prinosnina ali terjatev — iskovina. V zadnjem primeru se je upnik s tem, da ni šel iskat plačila dospеле terjatve, sam poškodoval in ako je zanemarjal pot do dolžnika ves zastaralni rok, tudi sam oropal edinega sredstva za prisilno izterjanje terjatve; prostovoljno plačilo pa je še možno in veljavno, ker terjatev sama ni ugasnila.

Kar se tiče učinkov zastaranja, naj navedem še določbo § 224 nem., ki je pravilna in se prakticira praeter legem tudi drugod: »Z zahtevkom v glavni stvari ugasne tudi zahtevek na postranske, od glavnega zahtevka neodvisne činitve, dasi še ne bi bilo dovršeno zastaranje, ki velja za postranske činitve«.

Zastaranje prigovorov. — Odgovor na vprašanje, ali zastarajo prigovori (na zahtevo tožnika), je v slovtvu sporen, po zakonodajah neresen, a judikature kolebajo. Rimljani so zatrjevali nezastarljivost (perpetuiranje) prigovorov (quae ad agendum sunt temporalia, ad excipiendum sunt perpetua). Nasprotno se je postavil judikat št. 36 stare Avstrije na stališče zastarljivosti vseh prigovorov. Kakor bomo videli, sta napačni obe stališči, ker generalizirata normi, ki sta pravilni za nekatere prigovore, nepravilni za druge. »Prigovor« (exceptio) namreč ni enoten pravni pojem, in zato tudi odgovor na stavljeno vprašanje ne more biti enoten. Dosti pravilno pot ubira § 1317 nač. čsl. odz., ki uzakonjuje načelno zastarljivost prigovorov, a dopušča izjemno nezastarljivost v primerih, ki jih bo o. d. z. izrečno predvidel. A tudi § 1317 čsl. bo pravilen le, če se razume pojem »prigovor« v ožjem smislu samostojnih prigovorov, zakaj nesamostojni prigovori so po svo-

jem bistvu nezastarljivi. — **Nesamostojne** prigovore imenujemo tiste, ki pobijajo vtoženo pravico, peremptorično ali dilatorično, s faktične ali pravne strani; **samostojne** tiste, ki vložene pravice ne pobijajo, a uveljavljajo proti njej toženčeve protipravice. (Nekateri civilisti pa uporabljajo naziva »nesamostojen« in »samostojen« prigovor baš v obratnem smislu). Zgledi nesamostojnih prigovorov v mojem pomenu so: nedospelost vtožene terjatve, njena pogojnost v zvezi s pendenco ali deficiranjem pogoja, exceptio non adimpleti contractus in dr. Zgled samostojnega prigovora je zlasti pobotanje. Nesamostojni prigovori morajo biti nezastarljivi, ker jih toženci ne morejo uveljavljati, kadar bi sami hoteli, ampak morajo čakati, da pridejo v položaj tožencev, kar zavisi od tožnikove volje; če bi bili zastarljivi, bi se jih tožnik otrešel z zavlačevanjem tožbe. Nasprotno morajo biti samostojni prigovori podvrženi zastaranju, ker se opirajo na prav enak pravni individij (zahtevek), kakor tožbe, in je često zavisno od golega naključja, ali se uveljavljajo modo agendi ali excipiendo. Dolžnik n. pr. more uveljavljati svojo protiterjatev proti upniku pred vsem s tožbo, a tudi s prigovorom pobotanja, če ga prehití upnik s svojo tožbo. Če je toženčeva protiterjatev zastarana, mora biti tožniku dopusten prigovor zastaranja replicando, kakor bi bil dopusten excipiendo, ako bi bila vtožena protiterjatev. — Od načela zastarljivosti samostojnih, na poseben zahtevek oprtih prigovorov poznamo izjeme, katerih upravičenost pokažem najlažje na določbi § 933 al. 2 o. d. z. Po njej se jamčevalni prigovori perpetuirajo (pod pogojem, da je pridobitelj hibne stvari hibo izročitelju v zakonitem roku naznanil). Jamčevalni prigovori so samostojni v gori izvedenem smislu, ker so oprti na poseben jamčevalni zahtevek. Po tem takem bi morali biti podvrženi zastaranju (po nov. III prekluziji), naj se uveljavljajo s tožbo (n. pr. ko je pridobitelj izročitelja že plačal) ali s prigovorom (ko ga še ni plačal, in nastopi s tožbo izročitelj). Tako je tudi bilo po o. d. z. pred III. nov., a se je izkazalo, da je neprimerno; izročitelji so čakali s tožbami, da je potekel kratki zastaralni rok jamčevalnemu prigovoru, narkar so dosegli obsodbo v plačilo, ne da bi bil jamčevalni prigovor pripuščen v razpravo. Novela je temu stanju odpomogla s tem, da je (po zgledu starejšega trgovinskega prava) napravila izjemo zastarljivosti samostojnih prigovorov in uzakonila perpetuiranje jamčevalnega zahtevka (pod gori navedenim pogojem). Ta izjema je utemeljena po m. m. v slični psihologiji preskribenta, kakršno smo ugotovili

pri upniku z ročno zavarovano terjatvijo: Pridobitelj hibne stvari je objektivno poškodovan (ker ima pravico na dobavo brezhibne), a subjektivno te škode ne občuti, dokler stvari ni plačal (spolnil pogodbe s svoje strani); to ga zapelje, da se ne meni za zastaralni rok ozir. da ne reagira, kakor reagira v primeru, da je stvar plačal. — V sličnem položaju, kakor jamčevalni upravičenci, so sopogodbениki, ki so bili k sklenitvi pogodbe prisiljeni ali ob njeni sklenitvi prevarjeni ali opeharjeni preko polovice prave vrednosti. Dokler niso spolnili pogodbe s svoje strani, se ne čutijo poškodovane (dasi so objektivno); zato ne tožijo, ampak čakajo, da bodo toženi in da bodo kot toženci prigovarjali neveljavnost pogodbe. Po franc. jurisprudenci jim resnično ostane očuvan ta prigovor in perpetuum, kakor pri nas jamčevalnim upravičencem. Tudi neka staroavstr. razsodba iz l. 1916 je izrekla, da prodajalcu, ki je prodal zemljišče za ceno pod polovico prave vrednosti, ne prične zastarati spodbojna pravica, dokler je v posesti prodanega zemljišča. Vendar de lege lata (§ 1487 o. d. z.) pravilnosti tega judikata ni pritrčiti. § 1487 ustanavlja za navzočno spodbojno pravico trileten rok, ne da bi razlikoval, ali se uveljavlja modo agendi ali excipiendi; ako bi triletni rok ne veljal za ekscepcijo, bi moral po zgledu § 933 al. 2 spodbojni upravičenec v tem roku spodbijanje protivniku vsaj zapretiti (naznaniti pogodbeno hibo), kar mu de lege lata ni naloženo. — Spodbijanje poslednje volje excipiendo je dopustiti še po poteku triletnega roka § 1487 o. d. z.

Nobena izjema, a neka dodatna norma velja za zastarljivi prigovor pobotanja, a se razume iz bistva tega instituta, tako da njena uzakonitev ni vprav nujna. Pobotanje učinkuje ex tunc t. j. izza trenutka, ko sta postali terjatvi pobotni, ne šele izza trenutka uveljavljanja pobota. Iz tega sledi, da je replika zastaranja toženčeve protiterjatve s strani tožnika uspešna le tedaj, ako je bila toženčeva protiterjatev zastarana, še preden je dospela tožnikova terjatev. Če pa toženčeva protiterjatev ob dospelku tožnikove terjatve še ni bila zastarana, je bilo pobotanje učinkovito, in tožnik ne uspe z repliko zastaranja. Ta norma je praktična, ker tožniki radi čakajo z vtoženjem lastne terjatve, dokler ne poteče zastaranje toženčeve protiterjatve.

Podrobne norme.

Dogovori o zastaranju. — Dasi je zastaranje civilnopravni institut, je le v tesnih mejah popustnega (dispozitivnega) značaja. Za dogovore o zastaranju velja po

vseh primerjanih zakonodajah, kar pravi § 225 nem. drž. zak.: »Zastaranje se s pravnim poslom ne more niti izključiti, niti otežiti. Olajšanje zastaranja, zlasti okrajšanje zastaralnega roka je dopustno« (§ 1502 o. d. z., § 1316 nač. čl., § 950 grdj., čl. 2220 code civ.). Planiol je v teoriji tudi zoper dopustnost okrajšanja zastaralnega roka, a od zakonodaj mu pritrjuje le čl. 129 švic. obl. pr. Staroavstrijski sistem prepoveduje okrajšanje zastaralnega roka le v redkih primerih (§ 4 zak. o poslih na obroke, §§ 19, 22 zak. o zavar. pog.).

Accessio temporis. — Zastaralni rok (zlasti dolgi občni) se redko dovrši med istim interesentom in preskribentom, med katerima je pričel teči. Ob poteku zastaralnega roka imata često že obadva naslednike, univerzalne ali singularne. Po vseh primerjanih zakonodajah (prim. § 1493 o. d. z., § 1306 nač. čl., 221 nem.) se v takih primerih odlomek časa, ki je potekel pod auktorjem, vračuna na breme preskribentovega ozir. na korist interesentovega naslednika. Ker se bona fides ne zahteva na strani interesenta — auktorja, zato ne škoduje njegovemu nasledniku vednost, da izkorišča auktor preskribentovo nemarnost.

Privilegi. — Videli smo, da se podaljša na korist privilegiranim osebam (jurističnim) občni zastaralni rok od 30 na 40 let. Za take primere potrebujemo odgovora še na več podrobnih vprašanj: a) Ali velja podaljšani zastaralni rok tudi tedaj, ko je hkratu privilegirani interesent n. pr. za terjatve društev proti društvom? § 1473 o. d. z. (2. st.) potrjuje to vprašanje (tako da ne velja rečenica: *Privilegiatus contra privilegiatum non utitur suo privilegio*). — b) Ali koristi v primeru, ko je privilegirana oseba v pravni skupnosti z nepriviligirano, privileg tudi zadnji? § 1473 (1. st.) o. d. z. in § 1284 čl. v zvezi s § 1297 potrjujeta tudi to vprašanje, kadar je skupnost nerazdelna (*privilegium ex connexione rei*); ne pa, če gre n. pr. za soupništvo iz deljive terjatve. Čsl. pravi »če ustanavlja družba tako enoto interesov, da bi učinek zastaranja nujno zadel oba družbenika.« — c) Nerešeno je po zakonodajah vprašanje računanja zastaralnega roka pri sukcesijah s privilegiraneга preskribenta na nepriviligiranega, in obratno. Staroavstr. praksa (rep. rek št. 12) se je izrekala za sorazmerno računanje. Če je n. pr. na breme nepriviligiranega avktorja poteklo (od 30 let) že 18 let (3/5), bi ne zadostovalo, da poteče na breme privilegiraneга naslednika še 12 let, ampak 2/5 od 40 let t. j. še 16 let, skupaj 34 let. § 1283 čl. v zvezi s § 1297 bo raču-

nal ob nasledovanju privilegirane osebe po nepriviligirani poteklo dobo zastaranja s $\frac{4}{3}$, v obratnem primeru s $\frac{3}{4}$.

R a z d e l i t e v d o k a z n e g a b r e m e n a. — O njej nima določbe nobena primerjanih zakonodaj. Velja splošno načelo, da mora dokazati interesent, ki se sklicuje na zastaranje (modo excipiendi ali agendi) vse predpostavke zastaranja: a) da je bila pravica zastarljiva (kar je skoro čisto pravno vprašanje), b) da je bila pravica poškodovana, c) datum poškodbe; z njim dokaže hkratu pričetek toka zastaranja in njegov potek. Preskribentove pasivnosti interesentu ni treba dokazovati, ampak je preskribentova dolžnost, da dokaže en ali drug akt prekinitev; pravitako, da dokaže ev. zastoj zastaranja.

I n t e r t e m p o r a l n a k o l i z i j s k a k n o r m a. — Kolizije nastajajo zlasti, kadar so zastaralni roki po mlajšem zakonu odmerjeni drugače (krajše), kakor so bili po starejšem, derogiranem. Teoretično najbolj pravilna rešitev bi bila (kakor zgoraj pod »privilegi« c) sorazmerno računanje obeh rokov po starem in novem zakonu; če je n. pr. delna nov. III. k o. d. z. za celo vrsto zahtevkov znižala zastaralni rok od 30 na 3 leta in je poteklo pod veljavo noveliranega besedila 10 let t. j. $\frac{1}{3}$ roka, bi bilo primerno, da potečeta pod veljavo novele še $\frac{2}{3}$ roka ali 2 leti, skupaj 12 let. Vendar je § 199 nov. III. — očitno radi velike razlike med dolgostmi starega in novega zastaralnega roka — rešil kolizijo drugače: Če je zastaranje pričelo teči še pred uveljavljenjem novele, mora izza veljave novele (1. aprila 1916) poteči polni novi rok; le če bi potekel stari zastaralni rok prej (preden poteče polni novi rok), naj velja zastaranje za dovršeno. Enako rešitev poznata čl. 52, 53 blg. zak. in je poznal odst. 6. razgl. pat. k o. d. z.

I n t e r n a c i o n a l n a (i n t e r p r o v i n c i a l n a) k o l i z i j s k a n o r m a. — Kolizije pravnih redov nastajajo tudi med zakonodajami raznih držav (raznih pravnih območij iste države) v meddržavnem in medpokrajinskem pravnem prometu, najčešče zopet radi različne dolgosti zastaralnih rokov. Za to rešitev so se zagovarjale v slovstvu mednarodnega zasebnega prava praeter leges prav različne norme: merodajnost legis nationalis debitoris (po drugih creditoris); merodajnost legis domicilii debitoris (po drugih creditoris); merodajnost legis solutionis (executionis). Vse te rešitve so bile pomanjkljive, ker so imele v mislih le zastaranje obligacij (kjer imamo upnika, dolžnika in kraj spolnitve), a zastaranje je splošnejši institut. Vse tudi niso mogle biti pravilne, ker so si nasprotovale

med seboj. Današnji internacionalisti se vnemajo za uporabnost tzv. *lex causae* t. j. tistega pravnega reda, ki obvladuje v splošnem (ob pomanjkanju specialne kol. norme) posamezna mednarodna pravna polja, ki je n. pr. za stvarnopravno polje *lex rei sitae*, za osebnopravno *lex nationalis* i. t. d. Ker je pa *lex causae* sama za nekatera pravna polja nedognana n. pr. za važno mednarodno pogodbeno pravo, se mi zdi pravilnejša sledeča specialna kolizijska norma, izvedena iz razkritega bistva zastaranja: Povod zastaranja daje poškodba pravice (kršitev ali samopoškodba). Če daje povod zastaranju poškodba, je podana analogija z mednarodnim deliktним pravom, na katero se uporablja občepriznana *lex loci delicti commissi*. *Legi loci delicti commissi* ustreza tukaj, kjer ne gre za delikt, ampak le za poškodbo, *lex loci laesionis*. Uporablja se legem *loci laesionis* zastarajo: vindikacijski in drugi stvarnopravni zahtevki *lege loci rei sitae* (ker se poškodujejo stvarnopravne pravice na kraju *lege* predmeta); pogodbeni zahtevki *lege loci solutionis* (ker se poškodujejo pogodbene pravice na kraju, kjer bi bile morale biti spolnjene); osebnopravni (staležni) zahtevki, kolikor so podvrženi zastaranju ozir. prekluziji (na razveljavljenje zakona, na ugotovitev zakonskega ali nezakonskega rojstva) *lege loci* sklenitve zakona odn. rojstva otroka, ker sta ustrezni pravici poškodovani na tem kraju. Vidimo, da prihajamo s pomočjo te specialne kolizijske norme do skoro enakih rezultatov, kakor zagovorniki *legis causae*. Zadrege pa, v katero zaidejo zadnji radi nedognane *lex causae* za praktično mednarodno pogodbeno pravo odn. za zastaranje zahtevkov iz njegove kršitve, ob uporabi *legis loci laesionis* (*solutionis*) ne občutimo. Ob zastaranju osebnopravnih zahtevkov uporabljajo zagovorniki *legis causae* legem *nationalem*, a ta nas pusti na cedilu, kadar sta n. pr. soproga raznega državljanstva; tudi ne gre, da bi se ob spodbijanju veljavnosti zakona, zakonskega ali nezakonskega rojstva otroka prezrli zastaralni (ozir. prekluzivni) roki, ki veljajo na kraju sklenitve zakona ozir. rojstva otroka. Iz vseh teh razlogov dajem *legi loci laesionis* prednost pred *lex causae*.

N a m e s t i t e v p o z a k o n o d a j a h. — Ker je zastaranje vsem civilnopravnim poljem skupen institut, zlasti vsemu imovinskemu pravu, se mi zdi relativno najpravilnejša namestitvev nem. drž. zak., ki ima določbe o zastaranju v svojem splošnem delu (§§ 194—225, 5. odsek I. knjige). Še pravilne so namestitve o. d. z., grdj. zak. in nač. čl., ki urejujejo zastaranje v svojem tretjem delu (§§ 1451—1502

o. d. z.), skupnem osebnemu in imovinskem pravu. Brez sistematske zveze z drugimi instituti je namestitev code civila (čl. 2219—2217), ruskega svoda in posebnega blg. zakona o davnosti. Napačno uvršča črnogor. imov. zak. določbe o zastaranju (čl. 625 sled.) med načine ugašanja obveznosti, ker obveznosti niso edine zastaranju podvržene pravice. — Idealna bi bila ureditev zastaranja v tistem oddelku splošnega dela, ki bi združeval določbe o civilnopravni zaščiti (o pravnih korektivih zoper civilno nepravo), in sicer v pododdelku o ugašanju te pravne zaščite; to izhaja iz nižje reproduciranega pojma zastaranja.

P o j e m. — Brez potrebe se ukvarjajo primerjane zakonodaje tudi s pojmom zastaranja, ki ne spada med norme. § 1451 o. d. z. označuje zastaranje kot »zgubo pravice, ki se ni izvrševala v zakonito določenem času«; slično čsl. nač (§ 1273): »z zastaranjem prestajajo pravice«. Code civil (čl. 2219), črn. imov. z. (čl. 950) in blg. z. nazivajo zastaranje »sredstvo, osvoboditi se (kakega dolga) po poteku izvestnega časa«. Iz vseh teh definicij bi izhajalo, da je poškodovana pravica neposredni predmet in njeno ugašanje učinek zastaranja, kar pa ni v skladu z našimi izvajanji. Po teh je zastaranje ugašanje (prestanek) zakonitega sredstva za prisilno realiziranje poškodovanih pravic, in sicer pri kršitvah ugašanje zahtevka, pri samopoškodbah možnosti povzema izvrševanja pravice. Poškodovana pravica je prizadeta le posredno, ker se odslej ne da več prisilno realizirati, pa pa še prostovoljno.

Ustna obtožba v postopku pred okrožnim sodiščem.

Dr. Avgust Munda.

Čim je končan pripravljalni postopek, se nadaljuje postopek na okrožnem sodišču le, če vloži upravičeni tožilec obtožnico (§ 202., prvi odst., k. p.). Zgolj v postopku zoper mlajše maloletnike je predpisana formalna obtožnica le tedaj, če gre za zločinstvo, kolikor ni že s poizvedbami nedvomno ugotovljeno, da mlajši maloletnik ni zrel, pojmiti narave in pomena svojega dejanja in ravnati po tem pojmovanju (§ 442., drugi odst., k. p.).